

Türkiye’de Yaşayan Bireylerin Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği Algısı *Gender (In) Equality Perception of Individuals Living in Turkey*

Gökhan Savaş *

Öz: Toplumsal cinsiyet; kadınlık ve erkeklik kategorilerinin toplumsal inşasını içeren bir kavram olarak günümüzde, sosyal bilimler literatüründe önemli bir yer almaktadır. Kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa yol açmakta ve toplumun hemen her alanında gözlemlenebilen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini beraberinde getirmektedir. Uygulamalı bir nicel araştırma olan bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yaşayan bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri temelinde kurgulanan eşitsizliklere olan yaklaşımlarını ve bu yaklaşımlarının altında yatan faktörleri ortaya çıkarmaktır. Çalışmada, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBÜ) tarafından gerçekleştirilen “2015 Türkiye Anketi” kullanılmıştır. Bu ankette yer alan basmakalıp toplumsal cinsiyet rolleri temelli ifadeler kullanılarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ölçmek üzere bir endeks geliştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde, bireylerin basmakalıp toplumsal cinsiyet rollerini destekleyecek şekilde kurgulanan ifadelere yüksek oranda katılım sağladıkları görülmüştür. Çalışmada, bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açabilecek basmakalıp toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açılarının temel belirleyicileri arasında; kişinin cinsiyeti, yaşadığı bölge, eğitim düzeyi ve çalışma durumu gibi faktörler olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Basmakalıp Toplumsal Cinsiyet Roller, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, 2015 Türkiye Anketi

Abstract: As a concept of socially constructed categories of femininity and masculinity, gender is today highly emphasized in social sciences literature. Stereotypical gender roles lead to gender-based discrimination and bring about gender inequalities that can be observed in almost every area of society. As an applied quantitative research, the objective of this study examines the Turkish people’s perception of gender inequality and uncovers the factors underlying this perception. Utilizing “2015 Turkey Survey” conducted by Social Sciences University of Ankara (ASBU), an index has been developed to measure gender inequality based on stereotypes of gender roles. The study found that the majority of Turkish people agreed with statements that promote stereotypical gender roles. The study also found that the main determinants of individuals’ perception of stereotypical gender roles that would promote gender inequality are gender, region of residence, level of education, and working status.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, YÖK Akademi Kadın Çalışmaları Birimi Komisyon Üyesi, e-posta: gokhan.savas@asbu.edu.tr, gokhan.savas@yok.gov.tr

Keywords: Gender, Stereotypical Gender Roles, Gender Inequality, 2015 Turkey Survey

Giriş

Toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramları; son yıllarda üzerinde önemle durulan, temel bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok ülke, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmada toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı önemli bir hedef olarak belirlemiştir. Bunun en temel nedeni, toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirebilmiş ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma alanlarında, ciddi ölçüde öne çıkmalarıdır. Türkiye’de de özellikle 2000’li yıllardan günümüze uzanan süreçte toplumsal cinsiyet eşitliği konusu birçok alanda ele alınmaktadır.

Öncelikle Anayasa’nın 10. maddesi, kadın-erkek eşitliğini güvence altına almakta ve bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamak üzere devleti yükümlü kılmaktadır. Bu temel anayasal düzenlemeye ek olarak kadınla erkeğin toplumsal hayata her alanda eşit katılımları ve eşit imkânlarla sahip olması adına birçok yasal düzenlemeye gidilmiştir. Örneğin, 2005 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi” uygulanmıştır. Projenin temel amacı, Türkiye’de kadınların toplumsal fırsatlardan erkeklerle eşit şekilde yararlanmalarının sağlanması ve kadının insan haklarının korunması olmuştur. Bu proje kapsamında 2008-2013 yıllarını kapsayan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı” hazırlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir. Beş yıllık bir boşluğun ardından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2018-2023 yıllarını kapsayacak şekilde, “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı” ortaya koyulmuştur. 2007-2013 yıllarını kapsayan “Dokuzuncu Kalkınma Planı” ile 2014-2018 yıllarını kapsayan “Onuncu Kalkınma Planı” gibi stratejik dokümanlarda da özellikle kız çocuklarının okullaşma ve okula devam oranlarının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Yine benzer şekilde, 2019-2023 yıllarını kapsayacak “On Birinci Kalkınma Planı”nda da “Kadının Kalkınmadaki Rolü” başlığı altında tartışmalar yürütülmektedir.

Yasal düzenlemelere ek olarak, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere sivil toplum ve/veya devlet işbirliği ile birçok proje de hayata geçirilmiştir. Bunların başında, “Haydi Kızlar Okula”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler-Çağdaş Türkiye’nin Çağdaş Kızları”, “Anne-Kız Okuldayız”, “Kız Çocuklarının Okullaşmasına Destek Kampanyası”, “Eğitime %100 Destek”, “Temel Eğitime Destek Projesi”, “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi”, “Türkiye’nin Mühendis Kızları” gibi projeler ve kampanyalar gelmektedir. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) da toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate almışlardır. MEB’in “2015-2019 Stratejik Planı”nda, özellikle kız çocuklarının eğitim ve öğretime erişimlerine yönelik proje ve protokollerin arttırılması hedeflenmiştir. 2015 yılında YÖK,

toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının üniversitelerde geliştirilip yaygınlaştırılması amacıyla “Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi”ni hazırlamış ve tüm üniversitelere göndermiştir. Bu belge; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel bir sorun olduğundan hareketle, Yükseköğretim Kurulu bünyesinde yer alan üniversiteler ve diğer bütün kurumlar çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir anlayışı ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki tüm olumlu gelişmelere rağmen Türkiye, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi”ne (UN, 2017) göre 188 ülke arasında 64., “Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi”ne (World Economic Forum, 2017) göre ise 144 ülke arasında 131. sırada yer alarak istenilen performansı gösterememiştir.

Bu çalışma, Türkiye’de bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki algılarının nasıl olduğunu ve bu algının belirleyici faktörlerini inceleyen bir çalışma olarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmada öncelikli olarak toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyetin toplumsallaşması doğrultusunda ilgili kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Sonrasında çalışmanın yöntemine değinilmiş ve elde edilen istatistiksel analizler neticesinde sonuçlar sunulmuştur. Son olarak çalışma, elde edilen bulgular ışığında tartışma ve yorum kısmı ile bitirilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, “kadınlık” ve “erkeklik” kategorilerini; bu kategorilerle ilişkili olduğu varsayılan ve sosyokültürel yapı tarafından belirlenen davranışlar, tutumlar ile toplumsal rolleri ifade etmektedir (Lucal, 1999; Powell ve Greenhaus, 2010; Risman, 2004). Bu kategoriler toplumsal olarak oluşturuldukları için sabit ve evrensel tanımlara sığmamaktadır, tam tersine toplumsal değişim süreci içerisinde dönüşmektedirler. Toplumsal cinsiyet, bireyler arasındaki cinsiyet farklılıkların biyolojik unsurlar yanında toplumsal ve kültürel olarak oluşturulduğunu ve yaşanan toplum tarafından inşa edildiğini ifade etmesi açısından oldukça geniş bir bağlamda düşünülmelidir (Giddens, 2000; Lorber, 1994; Powell ve Greenhaus, 2010; Ridgeway, 2009; Risman, 2004). Toplumsal cinsiyet aslında bu kapsamlı yönüyle bir sürece gönderme yapmaktadır. “Toplumsallaşma” olarak adlandırılan bu süreç içerisinde bireyler, doğdukları andan ölümlerine kadar geçen süre içerisinde sürekli olarak toplumun kendilerinden beklentilerini öğrenir ve bunu gerçekleştirmeye çalışır (Lucal, 1999; West ve Zimmerman, 1987). Bu beklentiler toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik göstermektedir (Trommsdorff ve Iwawaki, 1989). Kız veya erkek bebekler olarak dünyaya gelen insanlar bu toplumsallaşma süreci içerisinde kadın ve

erkeklerle özgü olarak tanımlanan beklentilerle karşılaşmaktadır. Bu beklentiler, cinsiyetten kaynaklı biyolojik özelliklerin ötesinde toplumsal yapılarla ve ilişkilerle bağlantılı bir boyuta işaret eder. Örneğin erkek egemenliğine dayalı (ataerkil) toplumlarda kadınların çoğunlukla uysal, duygusal ve edilgen; erkeklerin ise asi, mantıklı ve aktif olmaları beklenir.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlendiği için içeriği de toplumdan topluma ve zaman içinde değişebilmektedir (Risman, 2004). Bu anlamıyla toplumsal cinsiyet sadece kadın-erkek arasındaki farklılığı betimlemekle kalmaz, aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz ve dengesiz güç ilişkilerini de belirtir (Giddens, 2000; Lorber, 1994; Lucal, 1999). Eşitsiz güç ilişkileri ile her iki cinsin toplumda sahip olduğu statünün ve saygınlığın dengesiz oranda dağılması kastedilmektedir. Kadınların halen iş yaşamında erkeklerle oranla çok geride kalmaları, yönetici pozisyonunda olan kadın sayısının sınırlı oluşu, siyasal alanda kadının temsilinin yetersiz kalışı gibi durumlar; toplumlardaki kadın-erkek arasında var olan eşitsiz güç ilişkilerinin en somut örnekleridir. Buradan hareketle, günümüzde kadınların karşılaştıkları birçok sorunun toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bir toplumda yaşayan bireylerin toplumsal hayata katılım biçimi, oranı; toplumsal hayatta görünürlüğü ve temsil biçimi, önemli oranda o toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet algısından etkilenir (Ridgeway, 2009). Yani, toplumsal cinsiyet rolleri kadının ve erkeğin toplum içindeki statüsünü ve buna uygun rollerini büyük oranda belirlemektedir (Basow, 1992; Dökmen, 2014; Lindsey, 1990). Toplumsal cinsiyet; kız veya erkek gibi davranmayı öğrenmenin ötesinde anlamlar taşır, diğer bir ifadeyle durağan bir kavram değildir. Toplumsal etkileşimlerle oluşturduğumuz ve sürekli yeniden yarattığımız dinamik ve değişken bir kavramdır.

Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri, geleneksel olarak kadınlarla ve erkeklerle ilişkili olduğuna inanılan ve böyle olduğu varsayılan rolleri belirtmektedir (Akın ve Demirel, 2003; Bhasin, 2003; Eccles vd., 1990). Toplumsal cinsiyet rolleri, bir toplumda kültürel olarak kadına ve erkeğe uygun görülen kişilik özelliklerini ve davranışları içerir ve bunlar genellikle toplum tarafından basmakalıp yargılara dönüştürülür (Basow, 1992). Bu yönüyle toplumsal cinsiyet rolleri; kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkları ve ilişkileri, onların biyolojilerinin değil toplumsallaşmalarının ürünü olarak gören bir yaklaşım içerisinde anlaşılabilir (Bhasin, 2003; Eccles vd., 1990; Giddens 2000). Zamana ve mekâna göre, toplumdan topluma farklılık gösteren toplumsal cinsiyet rolleri; içerisinde yaşanan kültüre göre şekillenir (Trommsdorff ve Iwawaki, 1989).

Toplumun sahip olduğu kültür; o toplum içerisindeki bireylerin doğuştan getirdikleri cinsiyetlerine bağlı olarak ne şekilde düşünmeleri ve nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin

beklentileri ortaya koymaktadır, böylece kadın ve erkeği toplumsal olarak biçimlendiren nitelikleri belirlemektedir (Günay ve Bener, 2011; Ridgeway, 2009). Bir diğer ifadeyle bireyler, cinsiyet farklılıklarını doğuştan beraberlerinde getirirler ancak yetiştirilirken toplumun bu cinsiyetlerine özgü olarak beklediği roller ve sorumluluklar çerçevesinde kız veya erkek çocuk olmayı öğrenerek büyürler.

Ailenin, içerisinde bulunan toplumsal çevrenin ve alınan eğitimin etkisiyle, kız ve erkek çocuklara cinsiyetlerine uygun rol ve sorumluluklar verilmekte ve çocuklar, bunlar üzerinden toplumsal cinsiyet kimliği edinmektedir (Martin, 2005). Özellikle birçok günümüz toplumunda kadınlar için hâlen ev ile ilgili işleri yürütme ve çocuk bakımı gibi etkinlikler öne çıkarken erkekler için iş rolleri, aile rollerinden daha önemli hâle gelmektedir. Ancak bu örnekler bazı toplumlarda tam tersi biçimde de karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, Tibet taşrasında yaşayan Mosuo toplumunda aile reisleri kadınlardır. Kadınlar iş konusunda kararlar alırlar, soy kadın tarafı üzerinden takip edilir ve mülkiyet anaerkil bir şekilde aktarılır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel özellikler ışığında şekillendiklerini görmek oldukça önemlidir. Kadınlara ve erkeklere yönelik evrensel olduğunu varsaydığımız niteliklerin ille de biyolojik kökenli olmaları gerekmemektedir. Bu nitelikleri yaratan kültürel etkenler bulunabilmektedir. Örneğin birçok kültürde kadınların çoğunluğu yaşamlarının önemli bir bölümünü çocuk bakmakla geçirmektedir ve iş yaşamına daha düşük oranlarda katılmaktadır. Kadınların ve erkeklerin davranışları arasındaki farklar, esas olarak kadın-erkek kimliklerini, yani kadınlık (femininity) ve erkekliği (masculinity), toplumsal olarak öğrenmeleriyle ortaya çıkmaktadır (Basow, 1992; Dökmen, 2014; Lindsey, 1990). Bu öğrenme süreci de bir kültürden diğerine değişiklik gösterebilmekte ve sonuç olarak farklı toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin, Endonezya'da bulunan Minangkabau'da, Gana'da yaşayan Akan halkında, Kosta Rika'da yaşayan ve küçük bir halk olan Bribri'de ve Yeni Gine'nin batısındaki Güney Begonvil'de bulunan Nagovisiler'de; erkeklerin, kadınlardan daha edilgen olduğu görülmektedir (Giddens, 2000).

Kadınların iş yaşamına aktif bir biçimde katılmalarıyla, geleneksel olarak aile yapısının dayandığı farklılaşmış kadın-erkek rolleri yerini biraz daha paylaşmaya dayalı cinsiyet rollerine bırakmış görünmektedir (Beal, 1994). Hızlı ekonomik gelişmeler ve koşullar, bu yöndeki bir rol ve sorumluluk paylaşımını beraberinde getirmiştir. Aile içindeki rollerde ve sorumluluklarda gözlenen değişimin, ev dışında çalışıp para kazanmadaki rollerde ve sorumluluklarda gözlenen değişimin gerisinde kaldığı söylenebilir (Erkal ve Çopur, 2013; İmamoğlu, 1991). Bunun altında yatan en önemli sebebin hâlen ev işleriyle ilgili basmakalıp kadınlık ve erkeklik toplumsal rolleri

olduğu belirtilebilir. Bu nedenle de ev dışında çalışıp para kazanma işlevine ilişkin olanlara oranla, ev işlerinin paylaşımına ilişkin olan basmakalıp yargılar daha çok direnç göstermektedir (Erkal ve Çopur, 2013; İmamoğlu 1991).

Cinsiyetin Toplumsallaşması

“Kadınlarla erkeklerin, kız çocuklarla erkek çocukların davranışları arasındaki farkların ne kadarı biyolojik farklılıkların bir sonucudur? Bu davranış farklılıkları bütün kültürlerde aynı şekilde bulunan ve doğuştan gelen farklılıklar mıdır?” gibi sorulara verilen cevaplar toplumsal cinsiyet odağında düşünüldüğünde, cinsiyetin toplumsallaşmasından söz edilebilir. Cinsiyetin toplumsallaşması; aile, okul, medya gibi toplumsal etkenler yoluyla toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de kadınlarla erkeklerin, kız çocuklarıyla erkek çocuklarının davranışları arasındaki farkın temelini; kültürden kültüre değişen, öğrenilmiş normlar, beklentiler ve sosyal roller oluşturmaktadır (Basow, 1992; Dökmen, 2014; Lindsey, 1990).

Cinsiyetin toplumsallaşması, bireylerin kendi cinsiyetlerine bağlı olarak nasıl davranmaları gerektiğini ve onlardan gerçekleştirmeleri beklenen farklı görevleri ifade etmektedir. İleri sanayi toplumlarında geleneksel olarak kadınların çoğu, zamanını ev işlerini yaparak; erkeklerin çoğu ise evin dışındaki mesleklerde geçirmektedir (Bhasin, 2003; Eccles vd., 1990; Giddens, 2000; Lorber 1994). Her ne kadar bu roller zaman içinde değişiklik gösterse de hâlen günümüz toplumlarında ev dışında ücretli işlerde çalışan kadın sayısı, evde ev işlerini yapan kadın sayısının oldukça gerisinde kalmaktadır. Örneğin, 2016 yılında (TUIK, 2018), Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı %46,3 olup bu oran erkeklerde %65,1; kadınlarda ise %28 olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak ev dışında ücretli işlerde çalışan kadınların da çoğunluğu, erkeklere oranla daha düşük ücretli ve daha düşük statülü işlerde çalışmaktadır. Örneğin, OECD ülkelerine bakıldığında kadın-erkek ücret farkı %34,6 oranı ile Kore’de en yüksek seviyedeysen bu oran %1,5 ile Romanya’da en düşük düzeydedir. Türkiye’de ise bu oran %6,9’dur (OECD, 2018).

Cinsiyetin toplumsallaşması bebeklik döneminden itibaren başlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bebeklerin toplumsal cinsiyetlerini öğrenmeleri tamamen bilinçsizdir; ancak zaman içerisinde erkek veya kız olarak adlandırılmaları için gerekli olan sinyalleri aile, okul, arkadaş gibi çeşitli kanallardan alırlar (Martin, 2005). İki yaş civarındaki çocukların cinsiyetin ne olduğuna ilişkin anlayışları, yavaş yavaş oluşmaya başlar (Giddens, 2000). Bu yaşlardan itibaren genellikle, kendilerinin erkek mi ya da kız mı olduklarını bilirler ve başkalarını da doğru bir biçimde sınıflandırabilirler. Bununla birlikte çocuklar beş ya da altı yaşına geldiklerinde kızlar ile

erkekler arasındaki anatomik temelli cinsiyet farklılıklarını toplumsal cinsiyetleri ile özdeşleştirmeye başlarlar; çünkü kendilerine verilen oyuncaklar, resimli kitaplar, çizgi filmler hep erkek ve kadın özellikleri arasındaki farklılıkları basmakalıp yargılara uygun olarak vurgulama eğilimindedir. Çocuklar, oyuncakları ile diğer bireylerin bazı tutum ve davranışlarını genellikle toplumsal cinsiyete göre sınıflandırma eğilimindedir. Örneğin çocuklar, yetişkinlerin izinde giderek oyuncak yavru kedinin ve tavşanın kızlar için, aslan ve kaplanların erkekler için daha uygun olduğunu düşünebilirler. Yine benzer bir şekilde, büyüklerinden duydukları şekilde erkeklerin ağlamaması, güçlü kişiler olmaları gerektiğini; bunun aksine kızların ise duygusal, hassas, kırılgan olmalarının normal olduğunu düşünebilirler. Bu ve benzeri basmakalıp yargılarımız; çok erken yaşlarda içinde yaşanılan toplumun şekillendirmesiyle oluşmaktadır ve sorgulanmadığı takdirde, ileri yaşlarda da bizimle beraber varlığını sürdürmektedir. Basmakalıp toplumsal cinsiyet rollerinin kısıtlayıcı, bireyin gelişimini engelleyici etkileri ancak sorgulanmaya başlanıldığı zaman ayrımcılık ve eşitsizlik fark edilir ve davranışlarda eşitliğe doğru bir yönelim başlar (Ecevit ve Karkıner, 2012). Bir insanın içine doğduğu ve yetiştiği toplum, onu, kadın ve erkeğe uygun gördüğü davranış kalıpları içinde biçimlendirir. Buna göre çocukların bir süreç olarak toplumsallaşmalarında karşılaştıkları hemen her şey (bilgisayar oyunu, kıyafet, çizgi film, ders kitabı vb.) kadın ve erkeğe uygun olduğu düşünülen imge ve anlamlarla doludur (Altan, 2011). Bu süreç eğitim ortamında da sürmekte, daha okulun ilk yıllarından ileriki zamanlarına kadar uzanan, bireylerin pasif ve güçsüz kadınlar ile aktif ve güçlü erkekler olarak toplumsallaştırıldığı bir süreç olarak devam etmektedir (Martin, 1998).

Sonuç olarak toplum, kadın ve erkek kimliklerini kurgulayarak cinsiyetin toplumsallaşmasını sağlamaktadır. Burada da bireyler, kurgulanan kimliklere uygun roller üstlenmektedir (Haigler vd., 1995). Böylece erkeğin kimliğinin temel eksenini kamusal alanda yaptıkları, kadınınkini ise ev içinde yaptıkları oluşturmaktadır. Cinsiyetin toplumsallaşmasında, mevcut rollerin kadın ve erkeğin doğasında olduğu benimsetilerek bireylerin bu rolleri içselleştirmeleri ve sorgulamamaları sağlanır (Beal, 1994). Toplumun genel olarak erkeklerden beklentisi; basmakalıp yargılara paralel bir biçimde, kamusal alanda görünür olmaları ve akılcılığı sürekli elde tutmalarınıdır. Bu yönde bir toplumsallaşma süreci, erkeklerin kırılgan ve duygusal davranış göstermelerini engellerken kadınlar için var olan süreç ise bunun tamamen tersidir: Onlardan beklenen narin, kırılgan hassas, duygulu ve zayıf olmalarıdır. Buna ek olarak kadınlar, hayatlarının merkezine evlerini, eşlerini ve çocuklarını almalıdırlar. Bu açıdan bakıldığında, kız çocuklarına verilen eğitimin ve ileride seçecekleri mesleklerin aile hayatlarında sorun yaratmayacak nitelikte olması önemli görülmektedir (Özkan, 2014). Cinsiyetin toplumsallaşması

ve uygun rollerin belirlenmesi neticesinde, çalışan kadın her zaman bu süreç içerisinde ev ve iş ikilemini sırtında taşımak zorunda kalır (Bhasin, 2003; Bingöl, 2014; Eccles vd 1990; Giddens, 2000). Günümüz toplumlarının çoğunda hâlen ailedeki işler, roller ve sorumluluklar daha çok cinsiyet temelinde paylaşılmaktadır. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde erkekler genellikle tamir, bahçe bakımı gibi işleri yaparken kadınlar ücret karşılığı ev dışında çalışsalar bile, kendilerine verilen yemek pişirme, bulaşık yıkama ve ev temizliği gibi rollerden çoğu zaman kurtulamamaktadırlar (Günay ve Bener, 2011).

Yöntem

Bu araştırma; “2015 Türkiye Anketi”[†]ni kullanan, uygulamalı nicel bir çalışmadır. 2015 Türkiye Anketi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi tarafından, yüz yüze görüşmeler yapılarak Türkiye’nin 7 farklı coğrafi bölgesindeki 70 farklı ilden 18 yaş ve üzeri toplam 10349 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Anketin “Eğitim” modülünde 2560, “Sosyal Hayat” modülünde 2533, “Aile” modülünde 2626 ve “Değerler” modülünde ise 2630 kişi yer almıştır.

Bu çalışmanın analizleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili ifadelerin yer aldığı 2015 Türkiye Anketi’nin “Değerler” modülünden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bağımlı Değişken

Çalışmanın bağımlı değişkeni, bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği algısıdır. Kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri temelli toplumsal cinsiyet eşitsizliği algısını ölçmek üzere 8 farklı ifadeye, bireylerin ne ölçüde katılıp katılmadıklarına ilişkin cevaplar bir araya getirilerek bir ölçek geliştirilmiştir. Hâlihazırda 2015 Türkiye Anketi’nde yer alan ifadeler kullanıldığı için, toplumsal cinsiyet rolleri gibi çok boyutlu bir kavramın yalnızca genel olarak “aile içi roller” gibi bir kısmı ele alınabilmiştir. İfadeler genel hatlarıyla kadının anne olma işlevi, çalışma durumunun çocuklarla olan ilişkiye etkisi, kadının evlenme ve çocuk sahibi olma durumu, erkeklerin ev işlerinde sorumluluk almaları gibi alanları içermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği algısını ölçmek için kullanılan ifadeler şu şekildedir:

- “çalışmayan anneler çocuklarıyla daima sıcak ve güvenilir bir ilişki kurarlar”,

[†] Türkiye’de aile, eğitim, sosyal hayat ve değerler konularını araştırmak ve toplumunun bu konulardaki durumunu bilimsel veriler ışığında ortaya koymak üzere Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (ASBÜ) tarafından 2015 yılında bir “Türkiye Anketi” projesi gerçekleştirilmiştir. Anket; Aile, Değerler, Eğitim ve Sosyal Hayat olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölüm başlıklarında yer alan içeriklerle ilgili detaylı araştırma ve analizlerin yapılabilmesine imkân sağlayacak bir veri tabanı oluşturulmuştur. Araştırmanın kapsamı Türkiye geneli olup Türkiye İstatistik Kurumu tarafından sağlanan 10.349 örnek hane ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, ASBÜ adına alanda görevlendirilen anketörler vasıtası ile örnek hanelerle bilgisayar destekli yüz yüze görüşme tekniği uygulanarak elde edilmiştir ve tablet bilgisayarlarla derlenen veriler, çevrimiçi olarak araştırma veri tabanına aktarılmıştır. Çalışmanın yazarı, ilgili anket projesinin proje saha koordinatörlüğünü yürütmüştür.

- “çalışan anneler çocuklarıyla genellikle sıcak ve güvenilir bir ilişki kuramazlar”,
- “çalışan bir annenin çocuğu, okul öncesi dönemde kesinlikle mağdur olur”,
- “her kadın mutlaka evlenmek ister”,
- “her kadın mutlaka çocuk sahibi olmak ister”,
- “erkekler ev işleri ve çocuklar konusunda kadınlar kadar sorumluluk almalıdır”,
- “kadın, kocasının sözünden çıkmamalıdır”,
- “ev hanımı olmak çalışıp para kazanmak kadar tatmin edicidir”.

Ölçekteki her bir ifadeye ilişkin bireyler 5’li likert ölçeğinde “kesinlikle katılmıyorum=1, katılmıyorum=2, ne katılıyorum ne katılmıyorum=3, katılıyorum=4 ve kesinlikle katılıyorum=5” üzerinden 8 ila 40 arasında bir puan almışlardır. Yalnızca “Erkekler ev işleri ve çocuklar konusunda kadınlar kadar sorumluluk almalıdır.” ifadesi toplumsal cinsiyet rolleri açısından eşitlikçi olduğu için bu ifadeye ilişkin cevapların kodlanması ters şekilde (“kesinlikle katılmıyorum=5” ve “kesinlikle katılıyorum=1”) yapılmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan, toplumsal cinsiyet rolleri açısından basmakalıp bir algıya gönderme yapmaktadır. Ölçekteki ifadelerin birbirleriyle olan korelasyonu Tablo 1’de gösterilmiştir. Ölçek güvenilirlik katsayısı 0.7464’tür.

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ölçeği Maddelerinin Korelasyon Matrisi

	Çalışmayan anneler çocuklarıyla daima sıcak ve güvenilir bir ilişki kurarlar	Çalışan anneler çocuklarıyla genellikle sıcak ve güvenilir bir ilişki kuramazlar	Çalışan bir annenin çocuğu, okul öncesi dönemde kesinlikle mağdur olur	Her kadın mutlaka evlenmek ister	Her kadın mutlaka çocuk sahibi olmak ister	Erkekler ev işleri ve çocuklar konusunda kadınlar kadar sorumluluk almamalıdır	Kadın, kocasının sözünden çıkmamalıdır	Ev hanımı olmak çalışıp para kazanmak kadar tatmin edicidir
Çalışmayan anneler çocuklarıyla daima sıcak ve güvenilir bir ilişki kurarlar	1.00***							
Çalışan anneler çocuklarıyla genellikle sıcak ve güvenilir bir ilişki kuramazlar	0.42***	1.00						
Çalışan bir annenin çocuğu, okul öncesi dönemde kesinlikle mağdur olur	0.43***	0.59***	1.00					
Her kadın mutlaka evlenmek ister	0.29***	0.23***	0.27***	1.000				
Her kadın mutlaka çocuk sahibi olmak ister	0.29***	0.21***	0.22***	0.67***	1.00			
Erkekler ev işleri ve çocuklar konusunda kadınlar kadar sorumluluk almalıdır	-0.09***	-0.03	-0.08***	-0.14	-0.20	1.00		
Kadın, kocasının sözünden çıkmamalıdır	0.34***	0.34***	0.32***	0.37***	0.34***	-0.05***	1.00	
Ev hanımı olmak çalışıp para kazanmak kadar tatmin edicidir	0.29***	0.27***	0.27***	0.16***	0.16***	-0.02	0.23***	1.00

Not: Ölçek güvenilirlik katsayısı (Cronbach’s Alpha 0.7464)

Bağımsız Değişkenler

Çalışmanın bağımsız değişkenleri arasında cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, yaşanılan bölge, çalışma durumu ve gelir yer almaktadır. Yapılan analizlerde cinsiyet Erkek=0, Kadın=1 şeklinde kodlanarak kadın, referans grubu olmuştur. Yaş değişkeni nümerik olarak kodlanmış ve regresyon modeline doğrudan eklenmiştir. Katılımcıların eğitim düzeyi herhangi bir okul mezunu olmamaktan başlayıp yüksek lisans/doktora mezunu olana kadar uzanan bir yelpazede 0’dan 8’e kadar kodlanmıştır. Yaşanılan coğrafi bölge 1 ila7 arasında kodlanmış ve Marmara Bölgesi, referans kategorisi alınarak regresyon analizine katılmıştır. Kişilerin gelir durumu; 1000 TL veya daha az, 1001-2000 TL arası, 2001-3000 TL arası, 3001-4000 TL arası, 4001-5000 TL arası, 5001-6000 TL arası, 6001 TL ve üstü kategorilerini içerecek şekilde 1’den 7’ye kadar kodlanmış ve analizlere katılmıştır.

Analitik Strateji

Bu çalışmada SPSS programı kullanılarak öncelikle, kullanılan tüm değişkenlerin frekans dağılımı ve yüzdelik oranlarını gösteren betimsel istatistikler yapılmıştır. Sonrasında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği algısını etkileyen temel faktörlerin ne olduğunu belirlemek için OLS regresyonu yapılmıştır. Örnek OLS modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y_i = \alpha + \beta X_i + e$$

Y_i katılımcının beklenen toplumsal cinsiyet eşitsizliği skorunu göstermektedir. α , bağımsız değişkenlerin hiçbir etkisi olmadığı zaman Y_i ’nin değeri olan y-kesişimidir. X_i sonucu etkileyen gözlenen özelliklerin bir vektörünü temsil eder ve β ise katsayıların vektörüdür. e , sonucu etkileyen gözlemlenmemiş nitelikleri içeren bir hata terimidir. Çalışmada kullanılan OLS modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y_{TCEölçeği} = \alpha + \beta_1 \text{cinsiyet} + \beta_2 \text{yaş} + \beta_3 \text{eğitim} + \beta_4 \text{gelir} + \beta_5 \text{bölge}$$

Bulgular

Çalışmanın bulgular kısmında öncelikle betimsel analizler sunulacak sonrasında çıkarımsal istatistiksel sonuçlar verilecektir.

Tablo 2’de çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin betimleyici istatistiklere yer verilmiştir. Buna göre, Türkiye genelini yansıtacak şekilde, çalışmaya katılan 2630 kişinin %49,70’i erkeklerden %50,30’u kadınlardan oluşmaktadır. Bireylerin medeni durumlarına bakıldığında büyük çoğunluğunun (%60,60) evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük kısmı (%35,90) Marmara Bölgesi’nde oturmaktadır. Bunu sırasıyla İç Anadolu (%16,10), Akdeniz

(%14,40), Ege (%13,80), Güneydoğu Anadolu (%7,20), Karadeniz (%7,10) ve Doğu Anadolu (%5,60) bölgeleri takip etmektedir.

Katılımcıların sosyoekonomik durumlarının son derece düşük olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumu incelendiğinde, çok büyük bir kısmının ilkokul (%35,70) mezunu olduğu görülmektedir. Herhangi bir okul mezunu olmayanlar da %12,20 gibi azımsanmayacak bir orandadır. Yalnızca 259 kişi (%9,80) bir lisans mezunudur.

Sosyoekonomik durumun bir diğer parçası olarak gelire bakıldığında, burada da katılımcıların büyük çoğunluğunun yoksulluk ve hatta açlık sınırının altında yaşadığı görülmektedir. %30'luk bir kesim aylık gelirlerinin 1000 TL veya daha az olduğunu belirtmiştir. Yine benzer şekilde, aylık kazançlarının 1001-2000 TL arası olduğunu belirtenlerin oranı ise %41'dir. Katılımcıların yalnızca %12'sinin 3000 TL üzeri aylık geliri olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmaya katılanların ortalama yaşı 43,39'dur. En küçük katılımcı 18 yaşında iken en yaşlı katılımcı 95 yaşındadır. Katılımcılar toplumsal cinsiyet eşitsizliği ölçeğinden 10 ile 40 arasında bir puan alabilmişlerdir. Ölçekten alınan düşük puan daha eşitlikçi bir tutuma karşılık gelmektedir. Katılımcıların aldıkları ortalama puan 26,99'dur. Yalnızca bu betimsel veriden hareketle bile, Türkiye'deki bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliğine pek de duyarlı olmadıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 2. Çalışmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler

Değişkenler (N= 2630)	Frekans (F)	Yüzde (%)	
<i>Cinsiyet</i>			
Erkek	1307	49,70	
Kadın	1323	50,30	
<i>Medeni Durum</i>			
Evli	1595	60,60	
Bekâr	1035	39,40	
<i>Yaşanılan Bölge</i>			
Doğu Anadolu	147	5,60	
Karadeniz	186	7,10	
Marmara	941	35,90	
Güneydoğu Anadolu	189	7,20	
İç Anadolu	423	16,10	
Ege	362	13,80	
Akdeniz	377	14,40	
<i>Eğitim Durumu</i>			
Herhangi bir okul mezunu değil	320	12,20	
İlkokul	938	35,70	
Ortaokul	349	13,30	
Lise	584	22,20	
Ön lisans	149	5,70	
Lisans	259	9,80	
Yüksek lisans/Doktora	31	1,20	
<i>Gelir</i>			
1000 TL veya daha az	790	30,00	
1001-2000 TL arası	1073	40,80	
2001-3000 TL arası	455	17,30	
3001-4000 TL arası	188	7,10	
4001-5000 TL arası	74	2,80	
5001-6000 TL arası	30	1,10	
6001 TL ve üstü	20	0,80	
	Ortalama	Standart Sapma	Min- Max
Yaş	43,39	16,32	18 – 95
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	26,99	4,27	10 – 40

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ölçeği hazırlanırken 2015 Türkiye Araştırması’nda hâlihazırda var olan ve bu amaçla kullanılabilir 8 ifadeden yararlanılmıştır. Bunlar sırasıyla, “çalışmayan anneler çocuklarıyla daima sıcak ve güvenilir bir ilişki kurarlar”, “çalışan anneler çocuklarıyla genellikle sıcak ve güvenilir bir ilişki kuramazlar”, “çalışan bir annenin çocuğu, okul öncesi dönemde kesinlikle mağdur olur”, “her kadın mutlaka evlenmek ister”, “her kadın mutlaka çocuk sahibi olmak ister”, “erkekler ev işleri ve çocuklar konusunda kadınlar kadar sorumluluk almalıdır”, “kadın, kocasının sözünden çıkmamalıdır” ve “ev hanımı olmak çalışıp para kazanmak kadar tatmin edicidir” şeklindedir. Bireylerin her ifadeye ne ölçüde katılıp katılmadıkları Tablo 3’te gösterilmiştir.

“Çalışmayan anneler çocuklarıyla daima sıcak ve güvenilir bir ilişki kurarlar”, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından sorunlu bir ifadedir; nitekim çalışmayan annelerin de bazı zamanlarda çocuklarıyla sıcak ve güvenilir bir ilişki kuramamaları durumu olabilir. Bir annenin yani kadının çalışma durumu ile onun çocukları arasındaki ilişkinin niteliğini doğrudan birbirine bağlamak sağlıklı değildir. Aynı şekilde “çalışan anneler çocuklarıyla genellikle sıcak ve güvenilir bir ilişki kuramazlar” ifadesiyle de vurgulanan, annenin evinde oturup çocuk bakması ve tüm zamanını onlarla geçirmesidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kadınların güç kazanması ve özellikle ev dışındaki işlerde görünür olmaları, son derece önemli bir koşul olarak süregelmiştir. Her iki ifadeye de yüksek oranda katılım olduğu görülmektedir. Özellikle “çalışmayan anneler çocuklarıyla daima sıcak ve güvenilir bir ilişki kurarlar” ifadesine bireylerin %71,9 gibi çok yüksek bir oranı katılmışlardır. Diğer ifadeye katılım her ne kadar düşse de %51,11 gibi azımsanmayacak bir orandadır.

“Çalışan bir annenin çocuğu, okul öncesi dönemde kesinlikle mağdur olur” oldukça keskin ve yine toplumsal cinsiyet eşitliği açısından sorunlu bir ifadedir. Diğer ifadelere benzer şekilde, kadının çalışmasının çocuklarına çok fazla zarar vereceği algısı söz konusudur. Bu ifadeye bireylerin %59,9’u katılmışlardır. Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısından arzulanan “kesinlikle katılmıyorum” ifadesini belirtenler ise yalnızca %1,4’lük bir kesimdir.

“Her kadın mutlaka evlenmek ister” ve “her kadın mutlaka çocuk sahibi olmak ister” ifadeleri, kadını tek tipleştirip genelleyerek bir kategoriye sokmaktadır. Hâlbuki günümüzde sayıları hiç de küçümsenmeyecek oranda kadının evlenmek istemediği veya evlense bile çocuk sahibi olmayı düşünmediği de bir gerçektir. Kadına yönelik bu tür genelleyici ve kategorize edici ifadeler, basmakalıp toplumsal cinsiyet yargıları açısından ele alınmaktadır. Her iki ifadeye de %80’in üzerinde çok büyük bir katılım olmuştur.

“Erkekler ev işleri ve çocuklar konusunda kadınlar kadar sorumluluk almalıdır” ifadesi yine toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilebilir. Burada ifadeye katılma değil katılmama durumu sorunlu olmaktadır. Nitekim toplumsal cinsiyet eşitliği açısından ev işlerinin ortak paylaşımı son derece önemli görülmektedir. Katılımcıların da %81,1 gibi büyük bir oranı, bu ifadeyi desteklemişlerdir.

“Kadın kocasının sözünden çıkmamalıdır” ifadesi, kadının özgürlüğünü son derece kısıtlayıcı ve baskıcı bir yaklaşıma gönderme yapmaktadır. Kadının da bağımsız bir birey olarak kendi söz hakkı ve bu hakkı gerçekleştirme serbestliğine sahip olması gerektiği önemlidir. Katılımcıların ise %58,9 gibi yüksek bir oranı kadının kocasının sözünden çıkmaması gerektiğini düşünmektedir.

“Ev hanımı olmak çalışıp para kazanmak kadar tatmin edicidir” ifadesi ev hanımı olmak ile toplumda çalışan bir kadın olmak gibi iki ayrı durumu bir tutmakta ve kadının çalışıp para kazanması ile ücretsiz gerçekleştirdiği ev işlerini aynı görmektedir. Bu ifadeye de katılanların oranı %63,3 olmuştur.

Tablo 3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ölçeği İfadelerine Katılım Oranları

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsız	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %
Çalışmayan anneler çocuklarıyla daima sıcak ve güvenilir bir ilişki kurarlar	51 2,0	392 15,4	272 10,7	1461 57,3	373 14,6
Çalışan anneler çocuklarıyla genellikle sıcak ve güvenilir bir ilişki kuramazlar	77 3,1	726 29,0	423 16,9	1096 43,8	183 7,3
Çalışan bir annenin çocuğu, okul öncesi dönemde kesinlikle mağdur olur	35 1,4	561 22,6	400 16,1	1269 51,1	220 8,8
Her kadın mutlaka evlenmek ister	20 0,8	292 11,8	272 11,0	1550 62,6	342 13,8
Her kadın mutlaka çocuk sahibi olmak ister	20 0,8	189 7,6	231 9,2	1638 65,3	430 17,1
Erkekler ev işleri ve çocuklar konusunda kadınlar kadar sorumluluk almalıdır	17 0,7	206 8,0	262 10,2	1611 63,0	463 18,1
Kadın, kocasının sözünden çıkmamalıdır	71 2,7	543 21,0	447 17,3	1214 46,9	311 12,0
Ev hanımı olmak çalışıp para kazanmak kadar tatmin edicidir	48 2,0	449 18,3	405 16,5	1337 54,4	218 8,9

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin ifadelere katılım oranları ve aynı zamanda bu ifadelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan ölçekten alınan ortalama puan gösteriyor ki Türkiye’de bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliği algısı son derece düşük düzeyde kalmaktadır. Bu algıyı etkileyen faktörlerin neler olduğuna ilişkin bir OLS regresyonu yapılmış ve sonuçları Tablo

4’te gösterilmiştir. Buna göre, bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliği algısını etkileyen faktörler arasında bireyin cinsiyeti, eğitim düzeyi, yaşadığı bölge, gelir ve çalışma durumu yer almaktadır.

Erkeklerin kadınlara göre toplumsal cinsiyet eşitliği algısı daha düşüktür. Bir erkeğin bir kadına oranla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyecek basmakalıp ifadeler katılma olasılığı istatistiksel olarak daha fazladır. Yine benzer şekilde, eğitim durumu yükseldikçe toplumsal cinsiyet eşitsizliği ölçeğinden alınacak puan, istatistiksel olarak anlamlı bir derecede azalmaktadır. Buna göre eğitilmiş bireylerin eğitim düzeyi daha düşük bireylere oranla toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine sahip olma olasılıkları yüksektir. Sosyoekonomik statünün bir diğer bileşeni olarak gelir de toplumsal cinsiyet eşitliği algısını etkilemektedir. Buna göre gelir seviyesi arttıkça toplumsal cinsiyet eşitsizliği ölçeğinden alınan puan anlamlı bir biçimde azalmaktadır.

Bireylerin yaşadıkları coğrafi bölge de toplumsal cinsiyet eşitliği algılarını etkileyen bir faktör olarak tespit edilmiştir. Buna göre Marmara Bölgesi’ne oranla, Doğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ölçeğinden aldıkları puan anlamlı bir şekilde fazla olmaktadır.

Tablo 4. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Algısı Üzerine OLS Regresyon Analizi

Değişkenler	β	SE	t	P
Erkek	1,352	0,170	7,952	0,000***
Yaş	0,003	0,006	0,564	0,573
Eğitim	-0,776	0,063	-12,249	0,000***
Gelir	-0,237	0,082	-2,905	0,004*
Doğu Anadolu	1,749	0,408	4,286	0,000***
Karadeniz	0,700	0,343	2,040	0,041*
Güneydoğu Anadolu	-0,272	0,405	-0,671	0,502
İç Anadolu	-0,047	0,254	-0,184	0,854
Ege	-0,227	0,265	-0,858	0,391
Akdeniz	0,247	0,261	0,945	0,345
Sabit	29,707	0,455	65,347	0,000***
R ²			0.15	
N			2208	

Notlar: Kadın, yurtdışında bulunmayanlar, Marmara Bölgesi referans gruplarıdır.

β standart olmayan katsayıları, SE standart hatayı belirtir.

*p<.05, **p<.01, ***p<.001.

Tartışma ve Yorum

Bütün toplumlarda doğuştan gelen biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilirler. Böylece kadınların ve erkeklerin hangi davranış ve faaliyetleri yapabileceklerine, güce kimin ne derece sahip olacağına veya sahip olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir. Bu beklentiler, toplumdan topluma ve aynı toplum içinde bir toplumsal kesimden diğerine kısmen değişse de pek çok ortak nokta vardır. Toplumsal cinsiyet temelli asimetri, diğer bir ifadeyle farklılıklar ve eşitsizlikler süregitmektedir. Söz konusu toplumsal basmakalıp yargılara göre, herhangi bir bireyle ilgili beklentilerin neler olacağı doğrudan cinsiyete bağlıdır (Martin, 1998). Buna göre birçok toplumda erkeklerden güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir etkinlik ve kontrol sağlamları; kadınlardan ise sabırlı ve anlayışlı olmaları, evi çekip çevirmeleri, bakım hizmetlerini yapmaları, insan ilişkilerini düzenlemeleri, evlenmeleri, çocuk sahibi olmaları beklenmektedir.

Bu çalışma, Türkiye’de bireylerin toplumsal cinsiyet algılarının ne şekilde olduğunu ve bu algının altında hangi faktörlerin rol oynadığını tespit etmek üzere, 7 farklı bölgedeki 70 farklı ilde yaşayan 18 yaş ve üzeri 2630 kişi üzerinde uygulanan anketlerden yararlanmıştır. Yapılan analizler neticesinde Türkiye’de bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin basmakalıp yargılarının ciddi bir boyutta olduğu söylenebilir. Kadının hâlen daha ziyade ev ve çocuk işleriyle ilgili olması gerektiği, kadınların temel rollerinin ve sorumluluk alanlarının evlilik, aile olduğu düşünülmektedir. Bu noktada çalışan annelerin çocuklarıyla ilişkilerinin sorunlu olacağı, buna karşılık çalışmayan annelerin çocuklarıyla her zaman sıcak ve yakın ilişkiler kurabileceği düşünülmektedir. Benzer şekilde, bu yaklaşıma ek olarak kadının çalışıp para kazanmasına gerek olmadığına çünkü çalışmayıp evde ev işleriyle ilgilenmenin de oldukça tatmin edici olduğuna inanılmaktadır. Bunlara ek olarak kadınların hâlen eşlerinin sözünden çıkmayan, onların sözünü dinleyen kişiler olması gerektiği savunulmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği algısını belirleyen en temel faktörlerden birinin bireyin cinsiyeti olduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin kadınlara göre daha tutucu cinsiyet rollerine sahip oldukları başka çalışmalarda da bulunmuştur (Altuntaş ve Altınova, 2015; Öngen ve Aytaç, 2013). Kahraman ve diğerleri (2014) tarafından öğretim elemanları üzerine yapılan bir çalışmada da geleneksel bakış açısının hâlen hâkim olduğu, kadının özellikle iyi bir ev kadını ve anne olması gerektiği yönünde bir anlayışın baskın olduğu bulunmuştur. Özellikle erkek öğretim elemanlarında cinsiyetçi tutum ve davranışların daha yoğun olduğu saptanmıştır (Kahraman vd., 2014). Üniversite öğrencileri üzerine yapılan çalışmalarda da kız ve erkek öğrenciler arasında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin belirgin bir tutum farklılığı bulunmuştur. Kız öğrencilerin

erkeklerle oranla daha eşitlikçi tutumlara ve rollere sahip oldukları, erkeklerin ise geleneksel cinsiyet rollerini daha çok benimsedikleri bulunmuştur (Alptekin, 2014; Öngen ve Aytaç, 2013). Benzer şekilde, erkek öğrencilerin iş yaşamına ilişkin tutumlarına bakıldığında da kadının iş yaşamına katılımına ilişkin cinsiyetçi görüşlere sahip oldukları tespit edilmiştir (Vefikuluçay vd., 2007). Bu noktadan hareketle, toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının artırılması gereken öncelikli hedef kitlenin erkekler olarak belirlenmesi ve bu hedef kitleye özgü sosyal politika uygulamaları, ilerisi için toplumsal cinsiyet eşitliği algısını olumlu yönde değiştirebilecektir.

Sosyoekonomik düzeyin temel belirleyicileri olan eğitim seviyesi ve gelir durumunun toplumsal cinsiyet rol algısı ile yakından ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu ilişki başka çalışmalarda da ortaya koyulmuştur. Eğitim seviyesi ve gelir düzeyi arttıkça bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliği algısı artmakta ve özellikle alt sosyoekonomik düzeyde cinsiyetçi yaklaşımlar daha yüksek oranda ortaya çıkmaktadır (Altuntaş ve Altınova, 2015; Kalaycı ve Hayırsever, 2014; Kodan, 2013). Bu nedenle bireylerin sahip oldukları sosyoekonomik durumların iyileştirilmesi, yalnızca bireysel bir kazanım olmayacak; aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğine giden yolda son derece önemli olacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye’de bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yaklaşım ve algılarında ciddi bir yol alınması gerektiği açıktır. Çok erken yaşlarda başlayan toplumsallaşma süreci, bireylerin kadınlık ve erkeklik algılarını şekillendirmekte ve bu algılar yaşamın devamı boyunca bireylerle beraber gelmektedir. Eğitimin bu noktadaki rolü son derece önemlidir. Bu noktada özellikle erken yaşlardan itibaren çocuklara gerek ailede gerekse okulda, kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri ile değil; eşitlikçi bir yaklaşım ile eğitim-öğretim sağlanmalıdır. Resmî eğitim kanallarına ek olarak, özellikle yetişkinler için kamu spotları, görseller, paneller ve seminerler hazırlanmalı; daha çok insanın toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığı artırılmalıdır.

Summary

The concepts of gender, gender roles and gender equality have been emphasized in recent years and are seen as a fundamental research area. Many countries have identified gender equality as an important target for sustainable economic and social development. The main reason for this is that the countries that have achieved gender equality are prominent in the field of economic and social development. In Turkey, the issue of gender equality have discussed in many areas especially from the 2000s to the present. Despite all the positive developments in the gender equality area, Turkey still performed poorly according to both Gender Inequality Index (UN, 2017) and the Global Gender Gap Index (World Economic Forum, 2017).

This study aims to contribute to the literature by investigating how Turkish people's perception of gender equality is and by examining the factors determining their perception. The analyses of this study are based on Values Module of 2015 Turkey Survey that includes statements relating to gender inequality. The dependent variable of the study is individuals' perception of gender inequality.

In order to measure the perception of gender inequality based on stereotypical gender roles, a scale has been developed by combining the answers to 8 different statements and the extent to which individuals participate. The statements used to measure the perception of gender inequality are as follows:

- “non-working mothers always establish a warm and reliable relationship with their children”,
- “working mothers are often unable to establish a warm and reliable relationship with their children”,
- “the child of a working mother definitely suffers during the preschool period”,
- “every woman definitely wants to marry”,
- “every woman definitely wants to have a child“,
- “men should take responsibility for housework and children as much as women”,
- “A wife should not act outside her husband's wishes”,
- “being a housewife is as satisfying as earning money”

The independent variables of the study include gender, age, level of education, area of residence, employment status, income and whether there is a presence abroad.

According to the results, people have stereotypical judgments about gender roles in Turkey. Women are still considered to be related to household and child affairs, and women's main roles and responsibilities are associated with marriage and family. In this sense, it is thought that working mothers have problematic relations with their children, while mothers who do not work always have warm and close relations with their children. Similarly, in addition to this approach, it is believed that women do not need to work and earn money because it is very satisfactory to work in the household. In addition, it is still argued that a wife should obey her husband.

One of the most important factors that determine the perception of gender equality is the gender of the individual. Men compared to women are more likely to have stereotypical judgments about gender roles. From this point of view, the prior target group for increasing awareness of

gender equality should include men, and social policy practices specific to this target group could change the perception of gender equality in a positive way.

The level of education and income level, which are the main determinants of socio-economic status, were found to be closely related to gender role perception. As education level and income level increase, the perception of gender equality increases, and sexist approaches occur at a higher rate especially at lower socio-economic level. Therefore, the improvement of the socio-economic conditions of individuals will not only be an individual gain, but also on the road to gender equality.

As a result, we should take a serious step toward the approach and perception of gender equality of individuals in Turkey. The process of socialization, which starts at a very early age, shapes the perceptions of femininity and masculinity of individuals, and these perceptions come with individuals throughout their life. The role of education at this point is extremely important. At this point, especially from an early age, children should be educated in both family and school with an equitable approach, not with stereotypical gender roles. In addition to the official training channels, public spots, visuals, panels and seminars should be prepared especially for adults, and more people should be made aware of gender equality.

Yazar Notu

Bu çalışma 4-5 Ekim 2018 tarihlerinde İzmir’de 2. Uluslararası Kadın Kongresi’nde sözlü olarak sunulan aynı başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

Kaynakça

- Akın, A. ve Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 73-82.
- Alptekin, D. (2014). Çelişik Duygularda Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Sorgusu: Üniversite Gençliğinin Cinsiyet Algısına Dair Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 203-211.
- Altan, S. (2001). *Eğitim Materyallerinde Cinsiyetçi Öğeler*. Ankara: Can Matbaacılık.
- Altuntaş, O. ve Altınova, H. H. (2015). Toplumsal Cinsiyet Algısı İle Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(6), 83-100.
- Basow, S. A. (1992). *Gender: Stereotypes and Roles* (3rd ed.). Belmont: Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

- Beal, C. R. (1994). *Boys and Girls: The Development of Gender Roles*. McGraw-Hill.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet "Bize Yüklenen Roller"*. A. Coşkun (Çev.). İstanbul: KADAV Yayınları.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık [Özel Sayı]. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (1), 108-114.
- Dökmen, Z. Y. (2014). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Eccles, J. S., Jacobs, J. E. ve Harold, R. D. (1990). Gender Role Stereotypes, Expectancy Effects, and Parents’ Socialization of Gender Differences. *Journal of Social Issues*, 46(2), 183-201.
- Ecevit, Y. ve Karkıner, N (Ed.). (2012) *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erkal, S. ve Çopur, Z. (2013). The Views and Behaviours of Women on the Distribution of Responsibility in Household Activities. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 13(31), 49-64.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Cemal Güzel (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 157-171.
- Haigler, V. F., Day, H. D. ve Marshall, D. D. (1995). Parental Attachment and Gender-role Identity. *Sex Roles*, 33(3/4), 203-220.
- İmamoğlu, Olcay E. (1991). Aile İçinde Kadın-Erkek Rollerini. *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde (s. 832-35). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu..
- Kahraman, L., Kahraman, A. B., Ozansoy, N., Akıllı, H., Kekillioğlu, A. ve Özcan, A. (2014). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Algısı Araştırması. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 811-831.
- Kalaycı, N. ve Hayırsever, F. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Kitabına Yönelik Bir İnceleme ve Bu Konuya İlişkin Öğrenci Algılarının Belirlenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(3), 1-26.
- Lindsey LL. (1990). *Gender Roles: A Sociological Perspective*. United States of America: Prentice Hall International Limited.

- Lorber, J. (1994). *Paradoxes of Gender*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lucal, B. (1999). What It Means to Be Gendered Me: Life on the Boundaries of a Dichotomous Gender System. *Gender and Society*, 13(6), 781-797.
- Martin, K. A. (2005). William Wants a Doll. Can He Have One? Feminists, Child Care Advisors, and Gender-Neutral Child Rearing. *Gender and Society*, 19(4), 456-479.
- Martin, K. A. (1998). Becoming a Gendered Body: Practices of Preschools. *American Sociological Review*, 63(4), 494-511.
- OECD (2018). Gender Wage Gap, 2017. <https://data.oecd.org/earnwage/gender-wage-gap.htm>. Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018
- Öngen, B. ve Aytaç, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48, 1-18.
- Özkan, D. (2014). Modern Sosyal Hayatta Kadının Toplumsal Cinsiyetinin ve Rollerinin Dönüşümü: Geleneğe Karşı Modernite. *Turkish Studies*, 9(2), 1239-1252.
- United Nation (2017). Gender Inequality Index, 2017. <http://hdr.undp.org/en/indicators/68606>. Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018
- Powell, G. N. ve Greenhaus, J. H. (2010). Sex, Gender, and Decisions At The Family Work Interface. *Journal of Management*, 36 (4), 1011-1039.
- Ridgeway, C. L. (2009). Framed Before We Know It: How Gender Shapes Social Relations. *Gender & Society*, 23(2), 145-160.
- Risman, B. J. (2004). Gender as a Social Structure: Theory Wrestling with Activism. *Gender & Society*, 18(4), 429-45.
- Trommsdorff, G. ve Iwawaki, S. (1989). Student’s perceptions of socialisation and gender role in Japan and Germany. *International Journal of Behavioral Development*, 12(4), 485-493.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). İstatistiklerle Kadın, 2017. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594>. Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018.
- Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K. ve Taşkın, K. (2007). Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açılıarı. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 14(2): 26-38.
- West, C. ve Zimmerman, Don H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), 125-151.

World Economic Forum (2017). The Global Gender Gap Report, 2017.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf . Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018